

**INNOVATIVE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL VEGETABLE FARMING
IN THE CONTEXT OF THE FOOD SECURITY FORMATION AND INTEGRATION
OF UKRAINE INTO THE WTO**

**ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ
ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ
У СВІТОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ**

Ruslan M. Skupskyi
ruslan.skupskyi@nuos.edu.ua
ORCID: 0000-0003-4827-322X

Р. М. Скупський,
д-р екон. наук, доц.

Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolayiv
Національний університет кораблебудування, м. Миколаїв

Abstract. The problems of formation of food security in the context of the introduction of Ukraine in the WTO are discussed. The aim of research is the estimation of the innovative development of industrial vegetable farming at the agrarian enterprises of agro-industrial field in the context of formation of food security of Ukraine and investigation of directions of its reforming according to the integration requirements of the WTO. The theoretical and methodological principles of formation of food security of the state are considered and the analysis of level of its security, particularly through development of vegetable farming is performed. Directions of the agriculture state support are specified and measures of its further reforming according to the WTO requirements are outlined. It is established that the formation of food security of the state is performed at the expense of national production goods. It is more effective to perform the support at the national level of incomes of agricultural manufacturers which are not connected with the prices or production through measures of «a green trunk». The disturbing fact of Ukraine agriculture foreign trade activities is the prevalence in the structure of domestic export of goods with low level of handling and low value added.

Keywords: industrial vegetable farming, food security, integration into the WTO, innovative development, measures of «a green trunk».

Анотація. Розглянуто теоретико-методологічні засади формування продовольчої безпеки держави та здійснено аналіз рівня її забезпеченості, зокрема через розвиток овочепродуктового комплексу. Визначено напрями державної підтримки агропродовольчої сфери та окреслено заходи подальшого її реформування відповідно до вимог СОТ.

Ключові слова: агропродовольча сфера, промислове овочівництво, продовольча безпека, членство у СОТ, інноваційний розвиток, заходи «зеленої скриньки».

Аннотация. Рассмотрены теоретико-методологические основы формирования продовольственной безопасности страны и осуществлен анализ уровня ее обеспеченности, в т.ч. через развитие овощепродуктового комплекса. Определены пути государственной поддержки агропродовольственной сферы и мероприятия дальнейшего ее реформирования относительно требований ВТО.

Ключевые слова: агропродовольственная сфера, промышленное овощеводство, продовольственная безопасность, членство в ВТО, инновационное развитие, меры «зеленого сундучка».

REFERENCES

- [1] Artysh V.I., Mishchenko I.A. Problemy prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Problems of food security of Ukraine]. – Available at: <http://archive.nbuv.gov.ua>.
- [2] Bariuskina N.Y. Prodovolcha bezpeka yak systemna kharakterystyka funkcionuvannya ahropromyslovoho sektoru ekonomiky [Food security as a system characteristics of functioning of agricultural economy sector of Ukraine] Ekonomika kharchovoi promyslovosti [Food production economy], No. 2 (10), 201. pp. 5–10.
- [3] Butko M.P., Bachurina I.V. Perspektyvy eksportu plodoovochevoi produktsii z Ukrainy u konteksti pryednannya do SOT [Prospects of export of horticultural production from Ukraine in the context of the integration into the WTO] Ahrosvit, 2007, No. 13. pp. 13–17.

- [4] Vlasov V.I., Tkach H. V., Dukhnytskyi B.V. Otsinka spozhyvannia osnovnykh produktiv kharchuvannia [Estimation of consumption of the main food products] *Ekonomika APK [Economy of AIC]*, 2008, No. 10, pp. 3–7.
- [5] Demianenko S.I. Innovatsiine zrostantia – osnova stabilnosti ahropromyslovoho kompleksu [Innovation increase is the basis of agricultural complex stability] *Nauka ta innovatsii [Science and Innovations]*, 2005, No. 1, V. 1, pp. 87–98.
- [6] Krupin V.Ye., Pushak Ya.Ya. Aspekty formuvannia prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Aspects of formation of food security of Ukraine] *Ekonomichni innovatsiyi [Economic innovations]*, 2012, issue 47, pp. 70–80.
- [7] Muzychenko A.S., Podzihun S.M. Derzhavna pidtrymka ahrarynoho sektoru ekonomiky Ukrainy v umovakh chlenstva v SOT [State support of agricultural sector of economy of Ukraine under the WTO membership] *Innovatsiina ekonomika [Innovative economy]*, 2011, No. 4, pp. 27–274.
- [8] Pokotylova V.I., Absava L.O. Innovatsiyni rozvytok ahroprodovolchoho kompleksu v umovakh SOT: stan, problemy, perspektyvy [Innovative development of agro-food complex in the WTO conditions: state, problems, prospects] *Kultura narodov Prichernomor'ya [Culture of people of Black Sea region]*, 2009, No. 164, pp. 127–130.
- [9] Syrtseva S. V. Osnovni problemy ta shliakhy aktyvatsii innovatsiinoi diialnosti na silskohospodarskykh pidpriemstvakh Ukrainy [The main problems and ways to activate the innovative activity at the agricultural enterprises of Ukraine]. – Available at: <http://archive.nbuv.gov.ua>.
- [10] Tulush L.D. Metodolohichni aspekty rozvytku systemy opodatkuvannia silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv [Methodological aspects of development of taxation system of agricultural manufacturers] *Ekonomika APK [Economy of AIC]*, 2007, No. 9, pp. 116–123.
- [11] Tsarenko O.M., Tarkhov P.V. Ekolohizatsiia vyrobnytstva yak osnova prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Production ecologization as the basis of food security of Ukraine] *Ekonomika APK [Economy of AIC]*, 2001, No. 5, pp. 15–20.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблема формування продовольчої безпеки держави, незважаючи на напрацювання теорії й практики в цьому контексті, вимагає постійного моніторингу та пошуків радикальних шляхів її розв'язання.

Диспропорції у виробництві сільськогосподарської продукції, низька її рентабельність, концентрація виробництва в господарствах населення, відсутність повноцінної та доступної ринкової агропромислової інфраструктури, критично низький рівень технічного забезпечення сільського господарства, невідповідність рівнів виробництва та споживання продуктів харчування в окремих регіонах, зростання обсягів імпорту агропродовольчої продукції, а також такі глобальні проблеми, як зростання чисельності населення світу та несприятливі кліматичні зміни, вказують на необхідність підтримки розвитку агропродовольчої сфери, здійснення її структурної оптимізації, підвищення ефективності та збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема овочевої.

З огляду на це, необхідною є комплексна оцінка стану агропродовольчої сфери України, визначення її пріоритетних напрямів розвитку та ключових секторів для конкретних регіонів держави, знаходження джерел інвестування, забезпечення інформаційної підтримки та розвитку служб дорадництва у сфері агропромислового виробництва, стимулювання сільського населення до розвитку ефективніших форм господарювання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми інноваційного розвитку агропродовольчої сфери економіки та заходи її активізації досліджувалися на теоретичному рівні вітчизняними вченими (П. Гайдуцький, А. Гриценко, І. Лукінов, П. Саблук, Д. Харківський, М. Хорунжий, О. Шпичак, В. Юрчишин), зокрема у контексті формування продовольчої безпеки – В. Андрійчуком, Н. Барюською, В. Бойко, В. Крупіним, Я. Пушак, П. Тарховим, О. Царенко та ін. Питання, що стосуються розробки та впровадження дієвих заходів реалізації можливих переваг і нейтралізації ризиків від членства в СОТ, об'єктивної необхідності державної підтримки агропродовольчої сфери на новітньому етапі її розвитку, розглядалися В. Андрусяком, В. Амбросовим, М. Бутко, М. Дем'яненко, А. Музиченко, В. Покотиловою, С. Осикою тощо.

МЕТА СТАТТІ – оцінка інноваційного розвитку агропродовольчої сфери в контексті формування продовольчої безпеки України, зокрема промислового овочівництва, та окреслення напрямів його реформування відповідно до інтеграційних вимог СОТ.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Продовольча безпека країни – це спроможність її агропродовольчої сфери забезпечувати потреби свого населення у продуктах харчування відповідно до науково обґрунтованих норм за рахунок внутрішніх

продовольчих ресурсів. Продовольча безпека країни є комплексним поняттям, що містить три важливі аспекти [2]:

- 1) кількісний – ступінь реалізації поточної потреби в продуктах сільськогосподарського виробництва;
- 2) якісний – задоволення потреби в безпечних для здоров'я, якісних продуктах сільськогосподарського виробництва;
- 3) соціально-економічний – зростання прибутків населення, яке забезпечує доступ усіх груп населення до продовольства на рівні забезпечення життєдіяльності.

Обґрунтовуючи аспекти формування продовольчої безпеки держави, важливо визначитися у наступному [1]:

поряд з кількісними показниками фізіологічних норм продуктів харчування мають ураховуватися також якісні характеристики продовольства, що зумовлено широким використанням агрохімікатів сучасними агротехнологіями виробництва продукції рослинництва. До того ж у сучасних умовах якість продукції, виробленої аграрним сектором, стає одним з основних факторів його внутрішньої та зовнішньої конкурентоспроможності;

збереження здоров'я нації в контексті продовольчої безпеки вимагає, з одного боку, раціонального використання агрохімікатів, генетично модифікованих продуктів, штучних харчових добавок, а з іншого – розвитку державної системи контролю за якістю харчових продуктів у роздрібній торгівлі;

важливим способом гарантування екологічно безпечних за якістю продуктів харчування, особливо для дітей, є розвиток органічного землеробства.

Постійне зростання дефіциту продуктів харчування в глобальному вимірі ставить перед кожною країною виклик щодо забезпечення власної продовольчої безпеки. Ситуація, що була характерною для України у період 1990–2009 рр., стала парадоксальною, оскільки при зменшенні чисельності населення на 5,3 млн чол., або на 10,2 %, воно було позбавлене повноцінного збалансованого харчування через спад сільськогосподарського виробництва практично у 2 рази.

Водночас для країн, що володіють необхідним потенціалом для виробництва сільськогосподарської продукції в значних масштабах, такі світові тенденції є можливістю розвинути власне виробництво, забезпечити внутрішній ринок, активізувати експортну діяльність, створити нові робочі місця, підвищити добробут населення з метою підтримки подальшого власного сталого розвитку.

Очевидним є те, що Україна володіє потенціалом, який міг би дозволити їй суттєво підвищити свою позицію як виробника сільськогосподарської продукції, зокрема овочевої, та продуктів харчування, залучити інвестиції для підвищення їх конкуренто-

спроможності, розвинути необхідну агропромислову інфраструктуру, забезпечити стандартизацію харчової продукції у відповідності до міжнародних норм та стати одним з основних постачальників продуктів харчування у світі. Незважаючи на суттєву частку сільськогосподарських угідь та велику кількість зайнятого в сільському господарстві населення, наявний сільськогосподарський потенціал України все ще використовується в незначній мірі, про що свідчать низькі обсяги виробництва агропромислової продукції, низька врожайність сільськогосподарських культур, незадовільна рентабельність агропромислового овочевого виробництва тощо.

Світовий досвід свідчить, що країна зберігає свою незалежність, якщо частка імпорту до внутрішнього споживання коливається в межах 20...25 %. Водночас існує також об'єктивне обмеження, пов'язане з тим, що незалежність може бути досягнута тільки за тими видами продовольства, для виробництва яких існують достатні біокліматичні можливості [2]. Так, в Україні можливим є досягнення продовольчої незалежності щодо м'ясо- і молокопродуктів, зернових, картоплі, цукрових буряків тощо, водночас окремі позиції плодовоовочевої продукції завжди будуть імпортуватися.

В основу нової економічної парадигми формування стратегії національної продовольчої безпеки України в XXI ст. повинна бути покладена концептуальна ідея, що подальший сталий розвиток агропродовольчої сфери нерозривно пов'язаний з проблемами екологізації виробництва, підвищенням якості продуктів харчування, створенням відповідних організаційно-економічних, агротехнологічних, правових та управлінських передумов для їхнього вирішення [4, с. 6; 11, с. 15].

Для аналізу рівня забезпечення продовольчої безпеки України зосередимося на кількісному аспекті. Оцінку стану продовольчої безпеки здійснено відповідно до Методики визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 р. № 1379 «Деякі питання продовольчої безпеки».

Індикатор 1. *Добова енергетична цінність раціону людини.* У 2011 р. середньодобова поживність раціону українця становила 2951 ккал, що на 18 % перевищує граничний критерій (2500 ккал). При цьому, як і в попередні роки, основну частину калорій українці споживали разом із продукцією рослинного походження. Натомість лише 27,3 % середньодобового раціону забезпечується за рахунок споживання продукції тваринного походження, що у 2 рази нижче за встановлений пороговий критерій (55 %).

Індикатор 2. *Достатність споживання окремого продукту.* Оптимальною вважається ситуація, коли фактичне споживання продуктів харчування особою впродовж року відповідає раціональній нормі, тобто коефіцієнт співвідношення між фактичним і раціональним споживанням дорівнює одиниці.

У 2011 р. в Україні по більшості основних видів продовольства фактичне споживання знаходилося вище раціональних норм. Позитивними показниками характеризуються обсяги виробництва та споживан-

ня картоплі, овочів і баштанних культур. Найбільше зросло порівняно з попереднім роком споживання населенням овоче-баштанної продукції (на 13,4 %), яке досягло свого раціонального рівня (табл. 1).

Таблиця 1. Розрахунок індикатора достатності споживання продуктів харчування на 1 особу, кг/рік

Види продукції	Раціональна норма (розрахунки МОЗ України)	Фактичне споживання у 2011 р. (дані Держстату)	Індикатор достатності споживання	Довідково: фактичне споживання у 2010 р. (дані Держстату)
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	101,0	110,4	1,09	111,3
М'ясо й м'ясопродукти	80,0	51,2	0,64	52,0
Молоко й молокопродукти	380,0	204,9	0,54	206,4
Риба й рибопродукти	20,0	13,4	0,67	14,5
Яйця (шт.)	290	310	1,07	290
Овочі та баштанні	161,0	162,8	1,01	143,5
Плоди, ягоди та виноград	90,0	52,6	0,58	48,0
Картопля	124,0	139,3	1,12	128,9
Цукор	38,0	38,5	1,01	37,1
Олія рослинна всіх видів	13,0	13,7	1,05	14,8

Індикатор 4. Економічна доступність продуктів харчування. За даними Держстату, у 2011 р. сукупні витрати домогосподарств (середній еквівалентний розмір домогосподарства становив 2,11 особи) склали 3456,01 грн на місяць, що на 12,5 % більше проти попереднього року. Із загальної суми домогосподарства витрачали на харчування 1836,69 грн на місяць проти 1639,92 грн у 2010 р. Таким чином, індикатор доступності продуктів харчування у 2011 р. становив 53,1 % при його 60-відсотковому граничному критерії.

У загальній структурі витрат (рис. 1) на продукти харчування найвищу питому вагу займали витрати на м'ясо й м'ясопродукти – 23 % (421 грн на домогосподарство), хліб і хлібопродукти, молоко й молочні продукти – по 13 % кожна група (245 грн), овочі – 10 % (176 грн).

Індикатор 5. Диференціація вартості харчування за соціальними групами. У 2011 р. 20 % домогосподарств з найбільшими доходами в середньому витрачали на харчування 2309,20 грн на місяць, а 20 % домогосподарств з найменшими доходами – 1440,02 грн.

Індикатор 6. Ємність внутрішнього ринку окремих продуктів. Індикатор ємності внутрішнього ринку розраховується як добуток річного середньодушового споживання певного продукту та середньорічної чисельності населення і є важливою складовою для складання балансів попиту й пропозиції та визначення продовольчої незалежності за окремим продуктом. Порівняно з попереднім роком у 2011 р. відбулося збільшення ємності внутрішнього ринку за п'ятьма групами продовольства, зокрема овочі та баштанні – на 13,0 %; картопля – на 7,7 % (табл. 2).

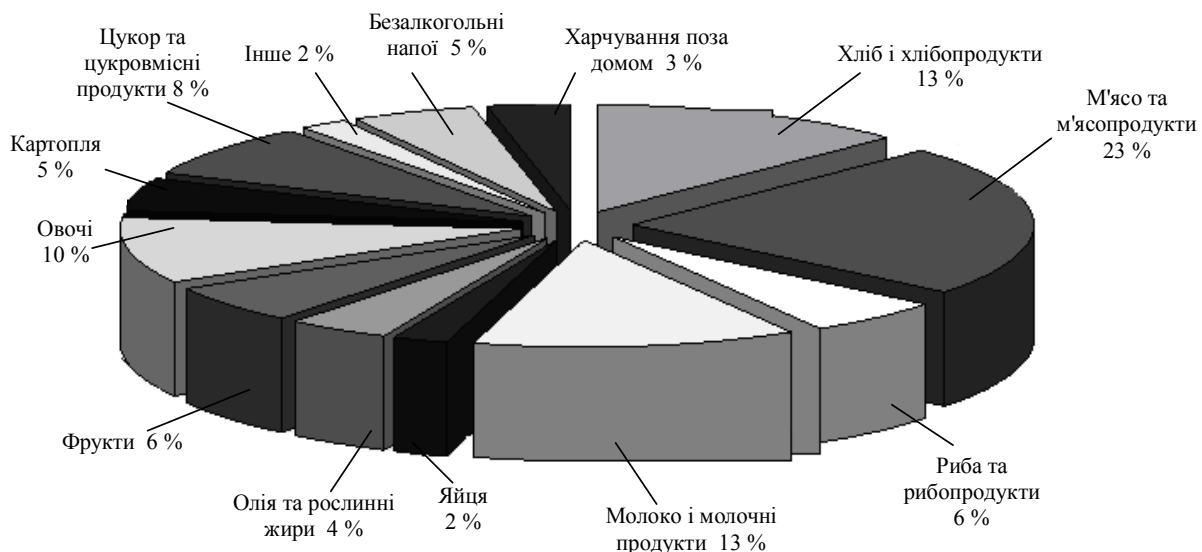

Рис. 1. Структура витрат домогосподарств на харчування у 2011 р. (за даними Держстату)

Таблиця 2. Оцінка ємності внутрішнього ринку, тис. т

Вид продукції	Ємність внутрішнього ринку (за даними Держстату)		2011 р. у % до 2010 р.
	2011 р.	2010 р.	
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	5046,8	5105,9	98,8
М'ясо й м'ясопродукти	2339,4	2384,0	98,1
Молоко й молокопродукти	9363,0	9469,8	98,9
Риба й рибопродукти	614,3	667,0	92,1
Яйця (млн шт.)	14165,0	13279,6	106,7
Овочі та баштанні	7440,0	6581,3	113,0
Плоди, ягоди та виноград	2405,0	2203,2	109,2
Картопля	6368,3	5913,8	107,7
Цукор	1758,3	1704,0	103,2
Олія рослинна всіх видів	625,3	680,0	92,0
У т.ч. олія соняшникова (розрахунково)	426,0	428,0	99,5

Негативною тенденцією є зменшення в раціоні українців тих видів продовольства, споживання яких найбільше відстає від раціональних норм (м'ясні, молочні та рибні продукти).

Індикатор 7. Продовольча незалежність за окремим продуктом. Задоволення потреб населення в продовольстві у межах його купівельної спроможності в останні роки здійснювалося в основному за рахунок продукції вітчизняного виробництва (табл. 3). Не виглядають уразливими позиції «овочі і баштанні» та «картопля» з точки зору імпортозалежності, оскільки частка імпорту за цими групами в загальному споживанні 2011 р. відповідно становить 3,8 та 0,6 % при пороговому критерії цього індикатора 30,0 %.

З огляду на загальну динаміку імпорту сільськогосподарської продукції та продуктів харчування

(рис. 2,а) слід зазначити, що вона характеризується поступовим зростанням на початку століття з незначним спадом лише у 2009–2010 рр., що відбувся внаслідок кризових явищ, зниження купівельної спроможності населення України тощо. У структурі імпорту сільськогосподарської продукції у 2010 р. переважали готові харчові продукти (4,1 % від загальних обсягів імпорту), продукція рослинного походження (2,6 %), живі тварини та продукція тваринного походження (2 %), а також жири та олії тваринного або рослинного походження (0,7 %). Загалом у 2010 р. імпортовано сільськогосподарської продукції та готових продуктів харчування на суму 5,7 млрд дол. США, що складало 9,5 % від загальних обсягів імпорту України [6, с. 78].

Таблиця 3. Розрахунок імпортозалежності за групами продовольства, тис. т

Вид продукції	Імпорт продуктів у 2011 р. у перерахунку на основний продукт (за даними Держстату)	Ємність внутрішнього ринку у 2011 р. (за даними Держстату)	Імпортозалежність, %	
			2011 р.	Довідково: 2010 р.
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	85,6	5046,8	1,7	2,6
М'ясо й м'ясопродукти	244,0	2339,4	10,4	15,9
Молоко й молокопродукти	257,0	9363,0	2,7	2,9
Риба й рибопродукти	410,0	614,3	66,7	71,6
Яйця (млн шт.)	51,9	14165,0	0,4	0,9
Овочі та баштанні	285,0	7440,0	3,8	4,7
Плоди, ягоди та виноград	1163,0	2405,0	48,3	51,3
Картопля	41,0	6368,3	0,6	0,5
Цукор	269,3	1758,3	15,3	20,5
Олія рослинна всіх видів	249,0	625,3	39,8	46,9
У т.ч. олія соняшникова	1,0	426,0	0,2	0,2

Сільське господарство, як уже було зазначено вище, характеризується попитом не лише на внутрішньому ринку, але й на зовнішніх, причому ємність ринків тих країн, що розвиваються, постійно збільшується як унаслідок зростання кількості населення,

так і скорочення часток сільськогосподарських угідь чи природно-кліматичних змін. Це несе в собі і можливість розвитку агропродовольчого сектора, і загрози продовольчій безпеці країни внаслідок надмірних обсягів експорту окремих позицій агропродовольства,

особливо за відсутності чіткого та прозорого державного регулювання даного сектора економіки. Тому доцільно з позиції оцінки продовольчої безпеки також приділити увагу основним тенденціям у зовнішньоекономічній діяльності України у сфері агропромислового виробництва.

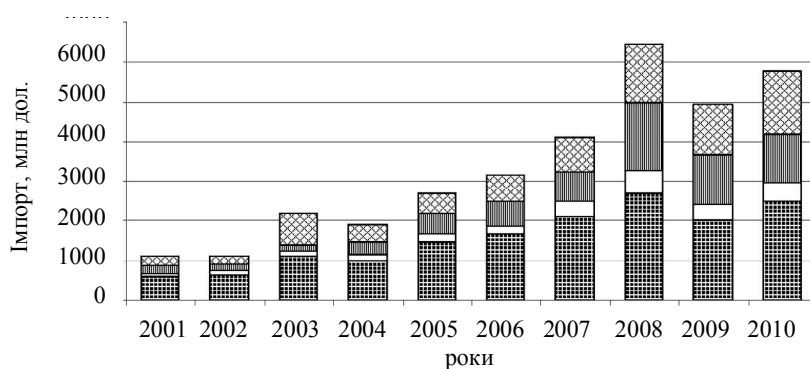
Незважаючи на значні труднощі в розвитку сільського господарства України, експортна діяльність цього сектора економіки все ж має тенденцію до поступового зростання (див. рис. 2,б). Найбільшу частку має продукція рослинництва – 7,7 % від загальних обсягів експорту України (передусім це зернові культури, насіння й плоди олійних рослин), дещо меншими обсягами характеризуються жири та олії тваринного й рослинного походження (5,1 %), готові харчові продукти (5 %), а також живі тварини й продукти тваринного походження (1,5 %). Загалом продукція сільського господарства та продукти харчування мають значну частку в загальних обсягах експорту України й у 2010 р. склали 19,3 %, або 9,9 млрд дол. США [6, с. 76].

Тривожним фактом щодо зовнішньоекономічної діяльності агропромислового сектора України, овочепродуктового комплексу зокрема, є передусім переважання у вітчизняному сільськогосподарському

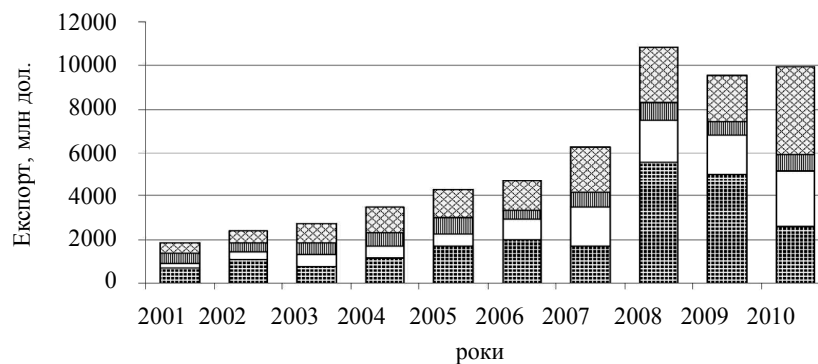
експорті продукції з низьким рівнем обробки та низькою доданою вартістю, на відміну від імпортних надходжень. Це зайвий раз актуалізує проблему низької конкурентоспроможності та нерозвиненості переробної промисловості України, що спричиняє сировинну орієнтацію вітчизняного експорту в агропродовольчій сфері та необхідність імпорту готової продукції, яка фактично могла б потенційно вироблятися в Україні.

Так, до основних перешкод на шляху активізації експорту вітчизняної плодоовочевої продукції на ринки ЄС доцільно віднести [3, с. 15–16] наступні:

1. Відсутність ефективної інфраструктури.
2. Низький розвиток агрологістики. З наявних на сьогодні в Україні 25–30 логістичних компаній практично відсутні ті, що спеціалізуються на агрологістиці, зокрема плодоовочевої продукції, що спричиняє масове псування та втрати до 30 % обсягу продукції аграрного сектора.
3. Відсутність професійного брендингу та низька поінформованість операторів плодоовочевого ринку ЄС про потенціал України.
4. Незадовільний технологічний рівень виробництва плодоовочевої продукції, у т.ч. через нестачу інвестицій у галузь.
5. Невідповідність вітчизняної плодоовочевої продукції світовим стандартам якості.

а

б

Рис. 2. Динаміка й структура імпорту (а) та експорту (б) сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки в Україні (за даними Держстату): – продукти рослинного походження; – живі тварини, продукти тваринного походження; – жири та олії тваринного або рослинного походження; – готові харчові продукти

Проведений аналіз показав, що, незважаючи на певні позитивні тенденції в забезпеченні продовольчої безпеки України в контексті модернізації овоче-продуктового комплексу, існують нагальні проблеми інноваційного розвитку промислового овочівництва в аграрних підприємствах. За відсутності дієвих заходів зі структурної перебудови галузі, перейняття успішного зарубіжного досвіду управління сільськими територіями, активізації сільського населення до пошуку інноваційних підходів до здійснення агропромислового виробництва та підвищення його ефективності неможливим буде втримання існуючих позицій навіть у середньостроковій перспективі. Якщо існуюча ситуація не буде кардинально змінена, уже через декілька років втраги від скорочення обсягів виробництва продукції овоче-продуктового комплексу будуть відчутними, а необхідність збільшення імпорту продуктів харчування за зростаючими світовими цінами викличе додаткові труднощі як з забезпеченням продовольчої безпеки, так і станом платіжного балансу країни.

З моменту набрання Україною повноправного членства у Світовій організації торгівлі перед нею постала необхідність дотримання основних вимог СОТ і виконання домовленостей, досягнутих у ході переговорного процесу з таких напрямків: доступу на ринок сільськогосподарських і продовольчих товарів; державної підтримки агропродовольчої сфери; санітарних і фітосанітарних заходів; експортної конкуренції в сільськогосподарській і продовольчій торгівлі [3, с. 13; 9, с. 35]. Це зумовлено тим, що система державного регулювання аграрного сектора тільки формується в умовах низького рівня підтримки в попередні періоди й значного бюджетного обмеження.

Звичайно, враховуючи специфіку агропродовольчої сфери, втручання держави в ринкові механізми мають бути виваженими й прогнозованими. Ставши членом цієї організації, Україна має величезні можливості щодо підтримки агросектора. При цьому СОТ обмежує використання лише тих заходів, які мають викривляючий вплив на виробництво або торгівлю. Серед таких заходів підтримки, зокрема розвитку промислового овочівництва, які запропоновані в сучасних умовах в Україні, до складу «жовтої скриньки» відносять: бюджетну державну підтримку виробництва продукції рослинництва (дотування на гектар посівів, часткова компенсація вартості мінеральних добрив); підтримку селекції в рослинництві; часткову компенсацію вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва; фінансову підтримку через механізм здешевлення кредитів; здешевлення вартості страхових премій; фінансову підтримку фермерських господарств; фінансову підтримку агропромислових підприємств, що знаходяться в особливо складних кліматичних умовах тощо [7, с. 270].

Для забезпечення належного рівня державної підтримки агросфери Україною прийнято зобов'язання щодо обсягу заходів «жовтої скриньки» на рівні 609,5 млн дол. США (3043 млн грн). Нагального вирішення потребують питання стосовно податкових пільг та опрацювання державних програм бюджетної підтримки таким чином, щоб більшість із передбачених заходів підпадала під опис заходів «зеленої скриньки». В Україні та в багатьох інших країнах світу податкова складова державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників має форму спеціальних пільгових режимів оподаткування [10, с. 117], представлених наразі фіксованим сільськогосподарським податком (ФСП) та податком на додану вартість (ПДВ).

До основних критеріїв, які визначають заходи «зеленої скриньки», відносять: 1) ці заходи не повинні мати викривляючого впливу на торгівлю чи виробництво або цей вплив має бути мінімальним і не стосуватися цінової підтримки виробництва; 2) заходи повинні реалізуватися через урядові бюджетні програми, а не за кошти споживачів продуктів харчування [5, с. 95; 8, с. 130].

З огляду на це, основними заходами «зеленої скриньки», які відносяться до загальних послуг відповідно до положень СОТ, є наступні:

1. Наукові дослідження, у тому числі загальні дослідження, дослідження та програми, пов'язані з вивченням навколишнього середовища, і дослідницькі програми щодо окремих видів продукції та продуктів харчування.

2. Контроль та боротьба зі шкідниками й хворобами рослин і тварин, а також розробка систем їх попередження.

3. Навчання загальне та спеціальне, а також матеріальне забезпечення навчального процесу.

4. Надання консультативних послуг та організація роботи дорадчих служб, забезпечення передачі інформації та результатів наукових досліджень до виробників і споживачів продуктів харчування.

5. Інспекція продуктів харчування стосовно їхнього впливу на здоров'я людей, безпеку харчування та дотримання встановлених стандартів.

6. Послуги у сфері маркетингу й ринкового просування конкретних продуктів харчування. При цьому до цих послуг не відносять витрати, які впливають на зниження реалізаційних цін та забезпечують прямі вигоди споживачам.

7. Розвиток інфраструктури: електрифікація; дороги та інші транспортні комунікації; ринкова інфраструктура, у тому числі в портах; водопостачання, дамби й дренажні системи; програми покращення навколишнього середовища. У всіх випадках витрати мають спрямовуватися тільки на підготовку проектів та капітальне будівництво й мати загальносуспільний характер. Кошти не можуть спрямовуватися конкретним господарствам та покривати поточні витрати.

Таким чином, у рамках обмежень СОР щодо фінансування державою сільського господарства існує широкий спектр заходів та програм бюджетної підтримки аграрних виробників. Тенденція розвитку сільськогосподарської політики в більшості країн-учасників СОР – зміщення акцентів у напрямку заходів «зеленої скриньки» і скорочення «традиційних» заходів ринкової та цінової підтримки (РЦП) – таких, як інтервенційні закупки і різноманітні субсидії. В ЄС, наприклад, РЦП складала близько 91 % загальної підтримки сільського господарства в 1986–1988 рр., але її частка в 2000–2002 рр. скоротилась до 61 %. Започаткована в червні 2003 р. «Реформа Фішлера» в сільському господарстві ЄС суттєво зменшить частку РЦП шляхом надання фермерам виплат, що не залежать від обсягів виробництва [5, с. 97]. Причин, чому такі країни, як ЄС, скорочують РЦП і ширше використовують заходи «зеленої скриньки», декілька:

РЦП агропромислових виробників має викривляючий вплив на виробництво й торгівлю;

РЦП є неефективним способом підтримки агрофери. Так, використовуючи систему інтервенційних цін (яка, до речі, підтримується в Україні більшістю політиків), для того щоб збільшити дохід сільськогосподарського товаровиробника на 1 грн, необхідно забрати 3–4 грн у споживачів і платників податків (за даними Організації економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР)). Виплати на підтримку доходів сільськогосподарських виробників, що не пов'язані з цінами чи виробництвом («зелена скринька»), є ефективнішими й близько 90 % від

кожної гривні такої підтримки надходить до виробника;

заходи «зеленої скриньки» – найкращий спосіб забезпечити стабільне зростання аграрного сектора. Досвід ЄС ілюструє, що РЦП зазвичай спрямована на підвищення доходів сільськогосподарських виробників (короткострокове задоволення), але вона не сприяє підвищенню конкурентоспроможності агропродовольчої сфери в довготривалій перспективі (інвестиції).

Заходи «зеленої скриньки», особливо такі, як підготовка кадрів, дослідження і консалтингові послуги, є інвестиціями і, на нашу думку, вони повинні бути осередком аграрної політики.

ВИСНОВКИ

1. Формування продовольчої безпеки держави через задоволення потреб населення України в продовольстві у межах його купівельної спроможності в останні роки здійснюється в основному за рахунок продукції вітчизняного виробництва.

2. З огляду на повноправне членство України у СОР та дотримання основних вимог і домовленостей чинного партнерства, здійснювати підтримку на державному рівні агропромислового виробництва в овочепродуктовому комплексі, що не пов'язано з цінами чи виробництвом, більш ефективно через заходи «зеленої скриньки». За таких умов близько 90 % від кожної гривні дотацій надходить до виробника та сприяє підвищенню конкурентоспроможності агропродовольчої сфери в довготривалій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- [1] **Артиш, В. І.** Проблеми продовольчої безпеки України [Електронний ресурс] / В. І. Артиш, І. А. Міщенко. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>.
- [2] **Барюскіна, Н. Й.** Продовольча безпека як системна характеристика функціонування агропромислового сектору економіки [Текст] / Н. Й. Барюскіна // Економіка харчової промисловості. – 2011. – № 2 (10). – С. 5–10.
- [3] **Бутко, М. П.** Перспективи експорту плодоовочевої продукції з України у контексті приєднання до СОР [Текст] / М. П. Бутко, І. В. Бачуріна // Агросвіт. – 2007. – № 13. – С. 13–17.
- [4] **Власов, В. І.** Оцінка споживання основних продуктів харчування [Текст] / В. І. Власов, Г. В. Ткач, Б. В. Духницький // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С. 3–7.
- [5] **Дем'яненко, С. І.** Інноваційне зростання – основа стабільності агропромислового комплексу [Текст] / С. І. Дем'яненко // Наука та інновації. – 2005. – № 1, т. 1. – С. 87–98.
- [6] **Крупін, В. Є.** Аспекти формування продовольчої безпеки України [Текст] / В. Є. Крупін, Я. Я. Пушак // Економічні інновації. – 2012. – Вип. 47. – С. 70–80.
- [7] **Музиченко, А. С.** Державна підтримка аграрного сектору економіки України в умовах членства в СОР [Текст] / А. С. Музиченко, С. М. Подзігун // Інноваційна економіка. – 2011. – № 4. – С. 270–274.
- [8] **Покотилова, В. І.** Інноваційний розвиток агропродовольчого комплексу в умовах СОР: стан, проблеми, перспективи [Текст] / В. І. Покотилова, Л. О. Абсава // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 164. – С. 127–130.
- [9] **Сирцева, С. В.** Основні проблеми та шляхи активації інноваційної діяльності на сільськогосподарських підприємствах України [Електронний ресурс] / С. В. Сирцева. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>.

- [10] **Тулуш, Л. Д.** Методологічні аспекти розвитку системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників [Текст] / Л. Д. Тулуш // Економіка АПК. – 2007. – № 9. – С. 116–123.
- [11] **Царенко, О. М.** Екологізація виробництва як основа продовольчої безпеки України [Текст] / О. М. Царенко, П. В. Тархов // Економіка АПК. – 2001. – № 5. – С. 15–20.

© Р. М. Скупський

Надійшла до редколегії 27.01.2014

Статтю рекомендує до друку член редколегії ЗНП НУК

д-р екон. наук, проф. *В. Н. Парсяк*